

ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

© Оцабрик І. І., 2017

Проаналізовано стан оборонно-промислового комплексу (ОПК) України у сучасних умовах постіндустріальної економіки. Досліджено рейтинг витрат на оборону провідних країн світу та України за останні роки, проаналізовано досвід формування збройних сил провідних країн Європейського Союзу. Визначено можливості та перспективи ОПК України. Запропоновано шляхи вирішення проблем в ОПК.

Ключові слова: постіндустріальна економіка, оборонно-промисловий комплекс, глобалізація, гіперконкуренція, Державний бюджет, “гібридна війна”, реформування, фінансове оздоровлення галузі.

I. I. Otsabryk

Lviv Regional Institute of Public Administration of
the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

THE DEFENSE INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE IN AN ECONOMY POSTINDUSTRIAL SOCIETY CONDITIONS: ANALYSIS AND PERSPECTIVES

© Otsabryk I. I., 2017

The term of “postindustrial economy” was defined. The DIC of Ukraine was analyzed in the current economic conditions of postindustrial society during 2014-2017 years. The report about globalization was explored from Credit Suisse and Rating of Global Firepower 2016, which became the basis for conclusions about the state of the defense department of leading countries. The legislative base of the defense sector in Ukraine and prospects of the defense industry were studied, and suggestions for improving its operations were made.

The purpose. To explore the status of the defense industrial complex of Ukraine and to formulate proposals for solving these problems.

The tasks. To explore features of the defense industrial complex of Ukraine in modern conditions of postindustrial economy, to analyze the possibilities and perspectives and improve its mechanism of work.

The results of research. Today, according to the report about globalization from Credit Suisse and Rating of Global Firepower 2016, where analyzed armed forces of 126 countries, Ukraine took the 30th place in the world (the first places took the USA, Russia, China, Japan and India accordingly) and the 8th place in Europe (winners: France, UK, Germany).

Conclusions. Despite some problems and a number of difficulties, which Ukraine is experiencing today, being able of “hybrid warfare”, DIC has all the prerequisites for a substantial expansion of its powers in terms of postindustrial economy not only through knowledge development and innovation, but also through knowledge, skills and gained

experience in recent years. Due to new developments of the Ministry of Defense of Ukraine, the DIC has own vector of development for decades to come. Also the path is defined for implement the State program of reform and development of the DIC of Ukraine. In addition, revenues from export of Ukrainian weapons and services for military purposes are showed that Ukrainian DIC's products in general responsible to international standards and is not inferior to their counterparts of the largest countries-exporters of military equipment.

Key words: postindustrial economy, the defense industrial complex, globalization, hypercompetition, the state budget, "hybrid warfare", reforming, financial recovery of industry.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Постіндустріальна економіка – це глобальна і національна реальність, яка ґрунтується виключно на знаннях та складається з інформації, послуг та контролю управління у сфері економіки. Особливістю постіндустріальної економіки є знання, енергія і організація – це те, чим володіли та володіють люди [1].

Економіка постіндустріального суспільства, яка ґрунтується на знаннях, відрізняється від попередніх формацій такими ознаками:

– по-перше, левову частку вартості продуктів та послуг формують саме знання. Цей процес є невідворотним у зв'язку зі зростанням наукомісткості продукції, що виробляється, і розвитком ринку інтелектуальних товарів та послуг. Саме інтелектуалізація технологій, які використовуються, забезпечує підвищення продуктивності праці. Як приклад, у промислово розвинених країнах частка зайнятих у сільському господарстві не перевищує 10 %, в матеріальному виробництві – 20 %;

– по-друге, в економіці постіндустріального суспільства діяльність, пов'язана з виробництвом, зберіганням, передачею та використанням знань, тісно переплітається з освітньою діяльністю. Починаючи з 60-х років XX ст., витрати на освіту фінансуються переважно з Державного бюджету на рівні з обороною, охороною здоров'я та соціальним захистом населення. На сучасному етапі освіта розглядається як форма інвестицій у людський капітал, від якого залежить його якість та успіх;

– по-третє, головною ознакою економіки, що ґрунтується на знаннях, є перетворення працівників, зайнятих виробництвом, передачею і використанням знань, у панівну групу в загальній кількості зайнятих. Чисельність таких груп у промислово розвинених країнах оцінюється порівнювано, оскільки залежить від причетності до цієї категорії. Але дослідження показують, що за своїми розмірами вона перевершила групу індустріальних робітників, крім того, третина "робочих знань" є зайнятими в економіці США [2].

Глобалізація ринку, зростання кількості компаній, технологічний прогрес – усе це породило гіперконкуренцію, у якій особливе значення набуває конкурентоспроможність учасників ринку.

Аналізуючи звіт про глобалізацію від Credit Suisse, варто зазначити, що, незважаючи на скорочення бюджету і зменшення розміру, США підтримали свою позицію найсильніших збройних сил у світі, витративши за минулий рік на оборону 601 млрд дол. США. Америка має найбільший повітряний флот у світі (не враховуючи власних 10 авіаносців), загороджувальні гармати військово-морського флоту, багаточисленні та підготовлені людські сили та найбільший у світі ядерний арсенал. Російська Федерація вклала в оборону 84,5 млрд дол. США протягом минулого року, зайнявши друге місце у рейтингу за рахунок найбільшого парку танків у світі, другого за величиною парку літаків після США та третього за величиною флоту після США та Китаю. Третю сходинку зайняв Китай, витрачаючи за минулий рік 216 млрд дол. США на оборону. Армію Китаю протягом останніх десятиліть прийнято вважати найбільшою за рахунок чисельності "сирої" людської сили. Країна також має другий за величиною танковий парк після Росії і другий за величиною флот – після США, розробляє багато потенційних ігрових змін у військових технологіях, включаючи балістичні ракети і літаки п'ятого покоління. Четверту шпальту посіла Японія, яка витратила на свої порівняно невеликі збройні сили близько 41,6 млрд дол США. Японія має 4 авіаносці та четвертий за величиною флот гелікоптерів після Китаю, Росії та США. Наступною, п'ятою у рейтингу опинилась Індія, яка є однією з найбільших військових держав на

планеті та витратила на свою оборону протягом 2016 р. майже 50 млрд дол. США. Вона має найактивнішу людську силу, крім Китаю і США, на додаток до більшої кількості танків і літаків від будь-якої країни, крім США, Китаю та Росії, Індія також має доступ до ядерної зброї [6].

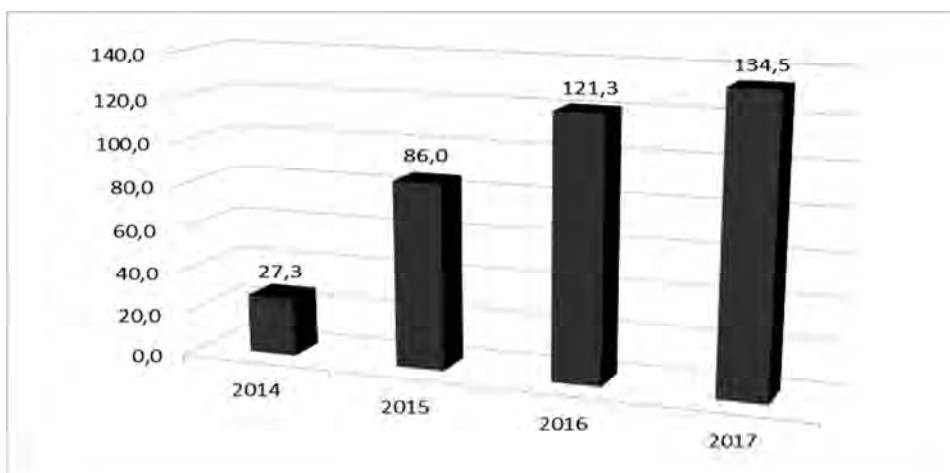
Відповідно до Рейтингу Global Firepower 2016, де аналізували збройні сили 126 держав, Україна посіла 30 місце в світі та 8 місце – у Європі (лідери: Франція, Великобританія та Німеччина). Збройні сили України мають у своєму арсеналі 2 809 танків, 8 217 бойових броньованих машин, 1 302 одиниці самохідної артилерії, 1 669 одиниць ствольної артилерії, 625 реактивних систем залпового вогню, 234 бойові літальні апарати (в тому числі 39 винищувачів та 33 ударні вертольоти), один мінний тральщик і три кораблі “берегової охорони”. Протягом 2016 р. витрати на оборону України оцінені в 4,8 млрд дол. США [7].

Тенденція щодо збільшення фінансування потреб оборонного відомства в Україні з’явилась лише у 2014 р. в зв’язку зі складною ситуацією на сході України (рис. 1). Отже, витрати Державного бюджету були збільшені у 2014 році на 27,3 млрд грн.

Рада національної безпеки та оборони України в 2015 р. ухвалила рішення про збільшення витрат на безпеку і оборону відповідно до нової Стратегії національної безпеки і оборони та Військової доктрини. Сукупні видатки у Державному бюджеті на сектор безпеки і оборони не повинні бути меншими за 5 % від ВВП (Указ Президента України № 287 від 26.05.2015 р.) [5].

У Законі України “Про Державний Бюджет України на 2016 рік” (зі змінами) загальний ресурс на оборону і безпеку був збільшений проти 2015 р. на 26,1 млрд грн, або 27,2 % і становив у сумі 121,3 млрд грн, або 5,1 % від ВВП [3].

У Законі України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” загальний ресурс на оборону і безпеку держави збільшено проти 2016 р. на 13,2 млрд грн і передбачено у сумі 134,5 млрд грн, що становить 5,2 % від ВВП [4].

Тенденція щодо фінансування оборонного відомства в Україні протягом 2014–2017 рр. (млрд грн)

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо досвід реформування збройних сил провідними країнами Європейського Союзу, а саме:

- Німеччина. Найактуальнішими завданнями збройних сил є місії з вирішення міжнародних конфліктів – вони найбільше вплинули на їх структуру та можливості. Оборонні видатки у 2010 р. в країні становили 5,43 млрд євро, до 2013 р. їх було збільшено до 5,56 млрд євро. У цей самий час Парламент ФРН затверджує рішення довгострокової програми закупівлі озброєнь, куди увійшли: 31 винищувач “Тайфун” (2,8 млрд євро), 405 бронемашин “Пума” (3,1 млрд євро), 5 безпілотних підводних апаратів для розмінування “Сі Фуке” (37,9 млрд євро) та інші види озброєння та військової техніки нового покоління;

- Великобританія. В умовах світової фінансової кризи уряд не скорочував затверджені видатки на оборону протягом трьох років (2008–2009 фінансовий рік – 34 млрд фунтів стерлінгів, 35,3 млрд – на 2009–2010 рр., 36,9 млрд – на 2010–2011 рр.). Міністерство фінансів фінансує бойові операції (стаття, яка не входить до бюджету Міністерства оборони) та перерозподіляє кошти, передбачені на фінансування управлінського апарату, на користь забезпечення підготовки бойових підрозділів;

- Франція. В умовах світової фінансової кризи видатки оборонного бюджету на перерозподіл та модернізацію озброєння і військової техніки (ОВТ) становили 101 млрд євро на рік. Найбільшу в Європі армію (320 тис. військовослужбовців) скоротили до 54 тис. осіб – економія коштів становила 12 млрд євро. До того ж збільшили кількісний склад (на 700 осіб) та видатки спеціальних підрозділів, які задіяні в антитерористичних операціях.

У зв'язку з подіями на сході України, сподіватись на повноцінне державне фінансування та цілковите покриття витрат в оборонно-промисловому комплексі (далі – ОПК) не варто [8]. Загалом відчувається зростання інтересу до вітчизняного ОПК з боку зарубіжних підприємств, зокрема збільшується кількість пропозицій, що можуть бути корисними для українського війська. В останні роки збільшились ініціативні розробки приватних оборонних підприємств, що можуть бути затребувані у сучасних умовах бойових дій.

Варто зазначити, що “панівна група” постіндустріального суспільства, про яку говорилося раніше, в ОПК готова активізувати українсько-румунське співробітництво у сфері безпеки і оборони та співпраці у напрямку кібербезпеки та кіберзахисту, особливу увагу приділивши питанням протидії гібридній, зокрема, інформаційній війні. Причому Міністерство національної оборони Румунії готове надати як практичну, так і політичну підтримку у цьому напрямку.

Бюро Національної безпеки Республіки Польща готове співпрацювати в секторі безпеки і оборони, реформування збройних сил та інших силових структур і переходу на стандарти НАТО з урахування польського досвіду.

Провідні оборонні компанії Великобританії продемонстрували стратегію реформування ОПК України, де акцентувалась увага на необхідності вирішення законодавчих перепон щодо розвитку співпраці, адже іноземні компанії зацікавлені у спільних проектах.

Над стратегією реформування ОПК в Україні працює також Державний концерн “Укроборонпром”, який вже розробив власний чіткий план щодо подальших дій, який передбачає одночасну роботу у юридичній, технологічній та виробничій площинах, що дасть можливість інтегрувати ОПК України в світову спільноту, забезпечивши його надійну та високотехнологічну роботу.

Крім того, у минулому році була підписана угода про співпрацю між словацькою компанією Grand Power s.r.o. та ДП “Укроборонсервіс”, яке входить до ДК “Укроборонпром”, у виробництві вогнепальної зброї. Враховуючи членство Словаччини у НАТО та Європейському Союзі, це дасть змогу скерувати спільні зусилля на створення нових зразків сучасного вогнепального озброєння за стандартами НАТО та підвищити рівень взаємовигідної співпраці та партнерства із західними партнерами України.

Також у минулому році була підписана угода про співпрацю у виробництві пасивної радіолокаційної станції на потужностях підприємств “Укроборонпром” між турецькою компанією Havelsan Hava Elektronik Sanayi та ДФ “Укрінмаш”, що входить до складу ДК “Укроборонпром”.

Варто згадати також про Державну програму реформування та розвитку ОПК України – основний середньостроковий план проведення системної реформи. Проект програми має гриф обмеження до доступу, оскільки розголошення відомостей про потреби та можливості оборонної промисловості є реальною загрозою національній безпеці України, тим більше в умовах ведення бойових дій. Хоча запровадження трирічного планування державного оборонного замовлення (ДОЗ), яке нещодавно вперше в історії було прийняте в Україні на 2017–2019 рр., є одним із запланованих заходів реформи. Така Програма дасть змогу спростити виробничу та управлінську діяльність підприємств ОПК за допомогою затвердження порядку формування ціни на продукцію

оборонного призначення, створити підстави для отримання підприємствами кредитів під державні гарантії, зменшити норми відрахувань до Державного бюджету з 75 до 35 % чистого прибутку підприємств-учасників ДК “Укроборонпром”. Зараз Програму реформування та розвитку опрацьовує Секретаріат Кабінету Міністрів України.

Процеси завоювання Україною нових ринків озброєння відбуваються в непростому міжнародному контексті, який безпосередньо впливає на них. Найголовнішою причиною такого стану є те, що після закінчення “холодної війни” різко загострилась конкурентна боротьба між основними експортерами озброєння, де поки що для України немає місця. Основними ж перешкодами розвитку ОПК в Україні є насамперед фінансова слабкість країни, несвоєчасна розробка та прийняття законодавчих актів, що визначають державну оборонну концепцію, та несвоєчасне і поверхневе проведення маркетингу.

Проте, незважаючи на окремі проблеми та цілу низку труднощів, які переживає сьогодні Україна, перебуваючи в стані “гібридної війни”, ОПК має всі передумови для значного розширення своїх повноважень в умовах постіндустріальної економіки не лише за рахунок знань, розробок та інновацій, а й за рахунок знань, умінь та набутого за останні роки досвіду. Доходи від експорту українського озброєння та послуг військового призначення доводять, що продукція українського ОПК здебільшого відповідає світовому рівню і не поступається аналогам з найбільших країн-експортерів військової техніки.

Стратегія розвитку ОПК – це довгостроковий документ оборонного планування, який повинен ґрунтуватись на аналізі досвіду функціонування сфери протягом тривалого періоду. Досвід українського ОПК до 2014 року – це спадщина СРСР.

Російська агресія внесла свої корективи, і Україна вимушена постійно змінювати підходи та шукати ту модель розвитку, яка є прийнятнішою з урахуванням існуючих ресурсів та політичної ситуації загалом.

Сьогодні Україна проводить реформи, вивчає міжнародний досвід, адаптує його до українських реалій, одним словом, створює підґрунтя для розроблення довгострокової стратегії розвитку ОПК. Чинне законодавство у цій сфері потребує істотних змін – не лише у частині удосконалення системи планування у секторі безпеки й оборони, ОПК, а й системи державного стратегічного планування, як це і передбачено Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України, Воєнною доктриною та Стратегією національної безпеки і оборони України.

Важливо, що саме зараз Міністерство оборони України розробляє основні напрями розвитку ОВТ. Програма потребує коригування, оскільки у 2016 році вона була катастрофічно недофінансована. Це має стати вектором на найближчі десятиліття для ОПК, бо може дати поштовх підприємствам для створення нових виробництв.

Україна у 2017 році визначила три основні шляхи фінансового оздоровлення галузі:

- закладення до бюджету на розвиток ОПК 785 млн грн;
- зменшення норм відрахувань до Державного бюджету частини чистого прибутку підприємств ДК “Укроборонпром” (кошти спрямують на розвиток виробничої галузі);
- збільшення обсягу банківських кредитів під державні гарантії до 7 млрд грн (у 2016 р. було виділено 4,35 млрд грн). Продукцію закуповують як у державних підприємств, так і у приватних, а кредити видають лише державні банки зі ставкою 19 % річних на термін не менше ніж на три роки;
- внесення змін до законопроекту “Про перелік об’єктів права державної власності, що не підлягають приватизації (щодо деяких об’єктів ОПК)”, де планується включити 67 підприємств ДК “Укроборонпром” до переліку тих, які можуть бути корпоративізовані. Такий крок дасть можливість залучити на їх розвиток кошти як вітчизняних, так і закордонних інвесторів.

Висновки. Щоб покращити ОПК в Україні, необхідно створити Асоціацію виробників/розробників продукції оборонного призначення, яка буде працювати у напрямку модернізації національного законодавчого поля, організації тісної співпраці з партнерами та організаціями, зокрема, за кордоном, представлятиме Уряду альтернативні можливості розвитку

ОПК України на основі передового західного досвіду. Таке об'єднання є вкрай актуальним з огляду на кількість у країні приватних підприємств, які працюють на безпеку і оборону. Варто нагадати, що понад дві третини продукції оборонного призначення виробляє саме приватний сектор (у реєстрі виконавців ДОЗ зареєстровано більше 120 підприємств, з них більша половина – приватні компанії). Така Асоціація має бути відкритою до співпраці з державними підприємствами та інституціями як на державному рівні, так і за кордоном, оскільки саме інноваційні розробки та співпраця з іноземними партнерами можуть реформувати та вивести на високий рівень ОПК України.

1. *Економічна енциклопедія: у 3-х т. – Т. 3. / ред. кол.: С. В. Мочерний. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – С. 952–963.* 2. *Нова парадигма влади: Знання. Багатство. Сила. – К.: Наук. думка, 2008. – С. 55–99.* 3. *Закон України “Про Державний бюджет України на 2016 рік” (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.mil.gov.ua>.* 4. *Закон України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.mil.gov.ua>.* 5. *Указ Президента України “Стратегії національної безпеки і оборони” № 287 від 26.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.mil.gov.ua/287.html>.* 6. *Звіт про глобалізацію від Credit Suisse [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.credit.suisse.com/org>.* 7. *Рейтинг Global Firepower 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.global.fire.power_2016.com.* 8. *Сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>.*